

NÁNDORFEHÉRVÁR, 1456–2006

KUBINYI ANDRÁS

NÁNDORFEHÉRVÁRTÓL MOHÁCSIG

Kérdések és következmények

A középkori magyar történelem egyik legismertebb eseménye Hunyadi János 550 évvel ezelőtt, 1456. július 22-én Nándorfehérvárnál aratott győzelme II. Mehmed szultán felett. Most, a kerek évforduló alkalmával megemlékezéseket, tudományos ülésszakokat tartanak. Az ilyen emlékek kitűnően alkalmasak arra, hogy a tudósok a témát újra gondolják, az egykori eseményről ismereteinket új adatokkal, szempontokkal gazdagítsák. Látszólag ez könnyű, hiszen a magyar történelemben kevés tényről maradt fenn annyi forrás, mint Hunyadi diadaláról. Ennek ellenére számos kérdőjel maradt, a csata értékelésében gyakran merültek fel politikai szempontok is. Ugyanakkor el kell gondolkoznunk arról, hogy a török szultán Nándorfehérvár falai alatt elszenvedett veresége után 65 évvel unokájának, Szulejmán szultánnak miért sikerült bevenni az ország legfontosabb végvárát. A középkori magyar állam öt évvel később, 1526-ban Mohácsnál bekövetkezett bukása részben biztosan ennek az utóbbi eseménynek volt következménye. A nándorfehérvári győzelem ilyenformán összefügg országunk sorsa 1526 előtti 70 éve alakulásával, beleértve a magyar királyság utolsó fénykorával, Mátyás uralkodásával is.

A nándorfehérvári diadallal kapcsolatban felmerülő kérdések közül az első az *egy-mással szembenálló csapatok létszáma*. A magyar – és szövetséges – csapatokat a veszített 1444. november 10-i várnai csata esetében a szakirodalom kb. 20 000 harcosra becsüli.¹ A török sereg nagyságát nem ismerjük, bár vannak, akik százezerre teszik.² A következő nagy magyar csatavesztés 1448. október 16–18 között Koszovónál zajlott le. (Második rigómezei csata.) Itt 22–24 000 főből állt állítólag Hunyadi hadserege, melyhez még 8000 havasalföldi csatlakozott.³ A törökök számát másfélszázezerben adják meg,⁴ de ténylegesen csak annyit tudunk, hogy – legalábbis a magyar kormányzó szerint – létszámfölényben voltak.⁵ Valószínűbb ezért a 70-80 ezer fős becslés.⁶ A magyarokhoz

---

¹ A középkori létszámadatok általában nem pontosak, a történészek ezeket megkísérlik – nem mindig sikeresen – kijavítani. Az általam megjelölt számok ilyenformán csak hozzávetőleges értéket adnak meg. Ezért az alábbiakban nem sorolom fel a teljes irodalmat, a jegyzeteknek csak tájékoztató jellege van. Várnára lásd pl. *Elekes Lajos*: Hunyadi. Budapest, 1952. 242. o.; *Tringli István*: Az újkor hajnala. Magyarország története 1440–1541. Budapest, 2003. 29. o.; *E. Kovács Péter*: A Hunyadiak háborúi. In: Nagy Képes Millenniumi Hadtörténet. 1000 év a hadak útján. [Szerk. *Rácz Árpád*.] Budapest, 2000. 69. o.) 15 000 magyar és lengyel, valamint 4000 havasalföldi katonáról tud.

² *Fraknói Vilmos*: A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526). (A magyar nemzet története. Szerk. *Szilágyi Sándor*. IV. k.) Budapest, 1896. 57. o.– Viszont II. Murád szultán 40 ezres sereggel kelt át a tengerszoroson. *E. Kovács*: i. m. 69. o. Hozzájuk kell azonban számítani a ruméliei csapatokat is, százezer így sem jön ki.

³ *Elekes*: i. m. 367. o.; *Tringli*: i. m. 36. o.

⁴ *Fraknói*: i. m. 96. o.

⁵ *Szakály Ferenc*: Virágkor és hanyatlás 1440–1711. (Magyarok Európában II.) Budapest, 1990. 43. o.

csatlakozni akaró Kasztrióta György (Szkanderbég) albán csapatai előőrsei már a menekülő magyarokkal találkoztak.⁷ A rigómezei csatában részt vett magyarok létszáma különös, ellentmondó szakirodalmi következtetésekhez vezetett. Fraknoi szerint Hunyadi csak kis sereggel vonult fel.⁸ Elekes – az uralkodó osztály bűneit akarván jellemezni – arra fektette a hangsúlyt, hogy az urak egy része kivonta magát a háborúból.⁹ Ezzel szemben Bárány Attila a következőt írta: „Hunyadi mégis képes volt az akkori keresztény világ legnagyobb, harminc-harmincötezer főre tehető seregét kiállítani, amit sem Anglia, sem Franciaország nem tudott megközelíteni. A rigómezei vereség fő oka nem a bárók elmaradása volt, a bárói kontingensekből álló nehézlovasság [vasfalát] még az oszmán krónikások is kiemelték. Szó sincs róla, hogy a mágnások sorsára hagyták volna Hunyadit, elég, ha csak az elesettek névsorára tekintünk.”¹⁰ Itt merül fel egy fontos hadtörténeti kérdés. Egy középkori, nyugat-európai hadsereget milyen létszámmal tarthattunk nagynak vagy csekélynek. Sajnos azonban, mint láttuk, forrásaink csak ritkán engedik meghatározni a hadra kelt sereg nagyságát. Az viszont biztos, a középkori Magyarország ritkán állított ki ilyen nagy sereget, mint Rigómezőnél.

Mielőtt az 1456-os diadallal foglalkoznék, meg kell említenem azt, hogy a szultán nem ekkor vívta először eredménytelenül a fontos határvárat. II. Murád 1440 áprilisától hat hónapig tartotta ostrom alatt a Tallóci Jován által védett Nándorfehérvárt.¹¹ Sajnos, erről alig tudunk valamit. Úgy látszik, hogy a szultáni sereg kimerült, és noha a jelek szerint nem érkeztek felmentő csapatok, végül visszavonult. Csatára tehát nem került sor. Az 1440-es események kettőt bizonyítanak: az oszmánok mindenáron törekedtek a stratégiai fontos végvár megszerzésére, illetve, hogy egy jól felszerelt vár képes még egy hosszabb ostromnak is ellenállni. Azt is mondhatjuk kis túlzással, hogy az a fél győz, aki hosszabb ideig bírja emberrel, hadiszerekkel és élelemmel. A várostromoknak négy szakasza volt: a vár körülvétele, a falak megközelítése, réslövés és résrobbantás, valamint a roham.¹² Elképzelhető, hogy 1440-ben a szultán nem rendelkezett elegendő tüzérséggel, így réslövésekre és rohamra nem került sor, ezért ki akarta éheztetni a körülvárt őrséget. Ezzel is magyarázható a hosszan tartó körülvétel. Bár szokatlanul határozottan védekezett az őrség, az ostrom maga azt jelezte, hogy az oszmán veszély súlyosabb, mint korábban bármikor.¹³

---

⁶ E. Kovács: i. m. 69–70. o. Szerinte Hunyadi serege 30-35 000 harcosból állott. Ez megfelel az általános becslésnek.

⁷ Székely György: Szkanderbég, Albánia hőse a nagyurak között. In: *Életünk Kelet-Európa. Tanulmányok Niederhauser Emil 80. születésnapjára*. Budapest, 2003. 250–255. o.; *Úó: Szkanderbég, Albánia hőse a külhatalmak között*. In: *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. (Szerk. Hausner Gábor.) Budapest, 2005. 694. o.

⁸ Fraknoi: i. m. 96. o.

⁹ Elekes: i. m. 366–368. o.

¹⁰ Bárány Attila: Magyarország és a kései kereszties hadjáratok. In: *Magyarország és a kereszties háborúk. Lovagrendek és emlékek*. (Szerk. Laszlovszky József, Majorossy Judit, Zsengellér József.) Mátrabesznyő-Gödöllő, 2006. 154. o.

¹¹ Mályusz Elemér: A négy Tallóci fivér. *Történelmi Szemle*, 22 (1980). 566–567. o.; E. Kovács: i. m. 68. o.; Tringli: i. m. 24–5. o.

¹² Vö. Perjés Géza nyomán: *Marosi Endre: Török várostromok Magyarországon, II. Szulejmán korában. Hadtörténelmi Közlemények*, új folyam, 22 (1975). 429. o.

¹³ Pál Engel: János Hunyadi: The Decisive Years of his Career, 1440–1444. In: *From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*. (Ed. By János M. Bak, Béla K. Király.) (War

Közismert, hogy 1448 óta a török birodalom jóval erősebb lett. II. Mehmed szultán 1453-ban elfoglalta Konstantinápolyt, ami egész Európában nagy riadalmat keltett. A pápaság keresztes hadjáratot akart szervezni.¹⁴ A török császár apja nándorfehérvári kudarcat szerette volna kiköszörölni. Úgy vélte, hogy annak hat hónapi sikertelen ostroma helyett két hét alatt megvívja a várat, és két hónap múlva Budán ebédel.¹⁵ Bár ez nyilvánvaló kérdés, a célja kétségkívül Nándorfehérvár elfoglalása volt. II. Mehmed ostromáról rendelkezésünkre áll sok forrás és könyvtárnyi feldolgozás.¹⁶ A szultán már 1455 decemberében megkezdte a felkészülést. 1456. április 7-én érkezett a hír Budára, hogy Magyarország ellen jön. A források száz-százötvenezer harcosról, több mint 300 ágyúró, sok hajóról emlékeznek meg. A modernebb szakirodalomban Held 60 000 lovasal és 20 000 gyalogossal,¹⁷ E. Kovács összesen 60-70 000-el számol. Ez jóval kevesebb, mint a régi becslés. Held úgy véli, hogy Hunyadi hadereje 60-75 000 emberből állt, akik közül 30 000 tartozott a keresztesekhez. A többi a volt kormányzó és néhány mágánás csapataiból tevődött ki. E. Kovácsnál kisebb számot találunk: szerinte a várban Szilágyi Mihály parancsnoksága alatt 5000 ember volt, Hunyadi 12 000 katonával és Kapisztrán 25-30 000 keresztesével érkezett.¹⁸ Meg kell jegyeznünk, hogy mindez becslés, amely a török létszámadatokat – valószínűleg jogosan – csökkenti, a keresztesek számát viszont nem. A kérdés pedig nagy jelentőségű, és ezért teszem fel, mert a fenti számok elfogadhatósága esetén a török túlerő nem volt túlságosan elsöprő erejű.

Mielőtt ezzel foglalkoznék, röviden szólni kell az ostrom lefolyásáról.¹⁹ A szultán július 3-án érkezett Nándorfehérvár alá, és 4-én kezdte meg a város körülzárását. Hajóhada a folyókon történő segítségnyújtást akadályozta meg. Hunyadi csapataival később érkezett, és Zimonymál táborozott le. Július 14-én sikerült a Szalánkeménél állomásozó flottával megtámadni és legyőzni a török hajókat, amelyeket a nándorfehérvári naszádok hátulról támadtak meg. Így a hajókon bejutott seregével a városba, amelyet hadianyaggal és lőszerrel is ellátott. A szultán ágyúival lövette a várost, és sikerült a falak egy részén rést ütni. II. Mehmed július 21-én alkalmasnak látta az időt a roham elrendelésére. A törökök be is jutottak a városba, és fosztogatni kezdtek. (Nándorfehérvár erődített városból,

---

and Society in Eastern Central Europe Vol. III.) Brooklyn, 1982. 106. o.: „although the stronghold was saved by an unusually determined defence, the siege indicated that the Ottoman danger was graver than ever before.”

¹⁴ *Bárány*: i. m. 155–156. o.; *Török József*: A tizenötödik század magyar egyháztörténete. (Keresztény Századok.) Budapest, 2006. 99. o.

¹⁵ *Teleki József*: Hunyadiak kora Magyarországon. II. k. Pest, 1852. 412. o.

¹⁶ Csak néhányat idézek. *Elekes*: i. m. 438–479. o. A nagy marxista medievista gyakorlatilag a teljes forrásanyagot felhasználta, viszont erősen érvényesítette politikai nézeteit. Erre utal fejezet címe is: „A nép megvédi hazáját.” Itt jegyzem meg, hogy a diadal 500 éves évfordulója alkalmából a *Hadtörténelmi Közlemények* új folyam III. évfolyam (1956), 2. sz. 3–8. oldalain „A nándorfehérvári diadal 500. évfordulójára” címmel szerző nevét meg nem adó szerkesztőségi cikket közölt. Politikai célzata ellenére viszonylag elfogadható módon elemzi a harcokat. Lásd még *Joseph Held*: Peasants in Arms, 1437–1438 & 1456. In: War and Society. i. m. 88–95. o. Held a keresztes parasztkatonaság kérdésére fekteti ugyan a hangsúlyt, de többször vitázik Elekes nézeteivel. Az újabb irodalomból rövid, de szolid összefoglalást kapunk a következő munkákból: *E. Kovács* i. m. 70. o.; *Engel Pál*: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. (História Könyvtár. Monográfiák 17.) Budapest, 2001. 246–247. o.; *Tringli*: i. m. 39–41. o.; *Bárány*: i. m. 156. o.; *Török*: i. m. 99–102. o.

¹⁷ *Held*: i. m. 89. o.

¹⁸ *Held*: i. m. 90. o.; *E. Kovács*: i. m. 70. o. *Bárány*: i. m. 156. o. húsz-harmincezer keresztesről ír.

¹⁹ Vö. a 16. jegyzetben idézett irodalmat.

NÁNDORFEHÉRVÁR A KÖZÉPKORBAN

A délkeleti kapu. Ez volt a vár főbejárata és a mai Kneza Mihaila utca felé néz

Felsőváros

Zindan kapu

Jaksics torony

Dizdar torony és a Despota kapuja

Keleti alsóváros

Az alsóváros Keleti kapuja és a hozzá tartozó barbákn

Citadella

A középkori Ne bojse torony

Belsővár

Udvar

Itt volt a felsóváros délnyugati kapuja ma ezen a részen a Király kapu áll.

Az Uszpenija Bogorodice a Metropolita székesegyházának és a hozzá kapcsolódó épületkomplexum helye

Déli kapu

SZÁVA

Nyugati alsóváros

Az egykori hadikikötő

Malomtorony

Alsóváros

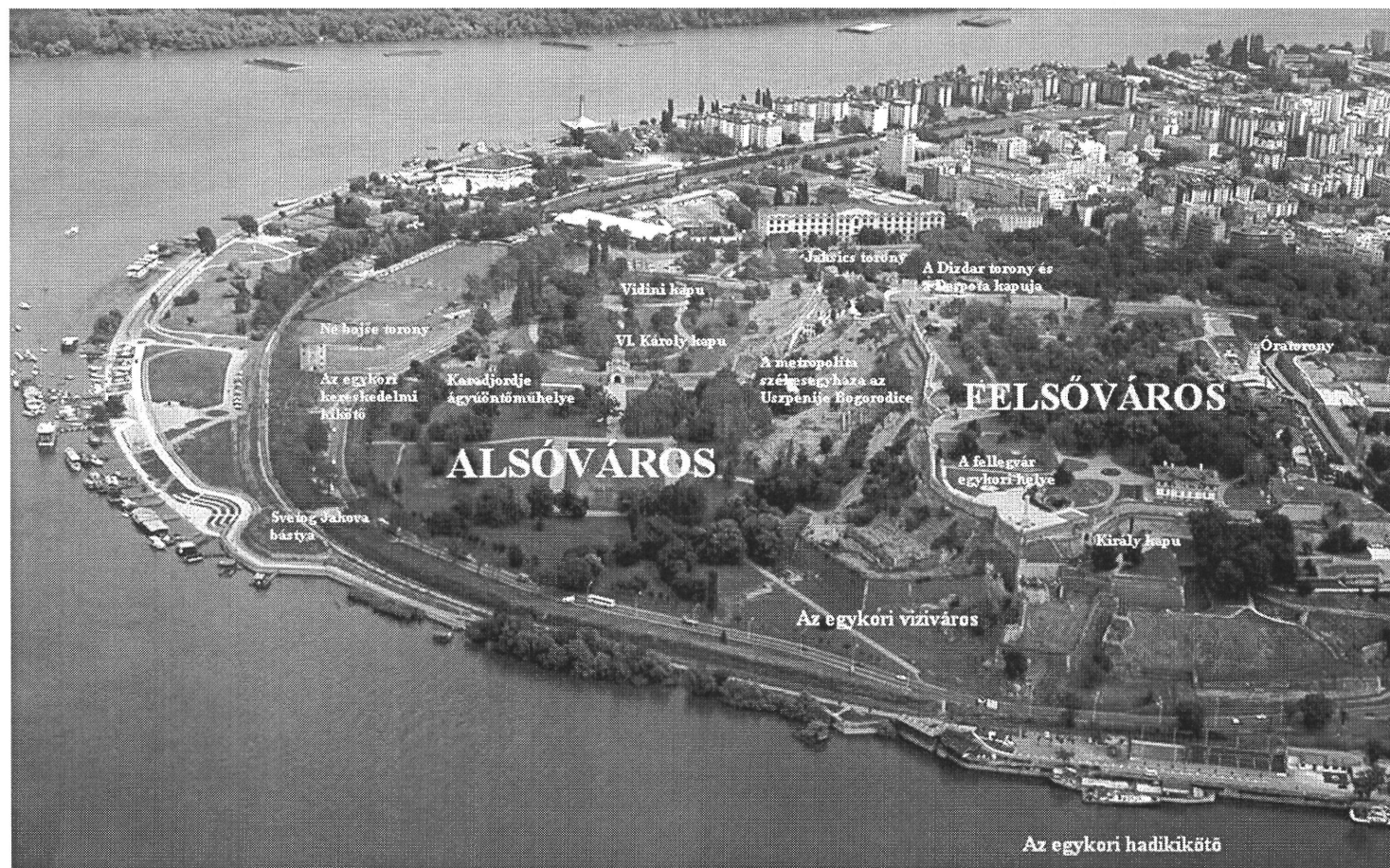
Duna csatorna

A mai Ne bojse torony

Kikötő

DUNA

Marko Popovic Beogradska tvrđjava
(Beograd, 1982.) c. műve alapján készítette
Cseh Valentin

Belgrád az egykori nándorfehérvári vár maradványaival

valamint a várból állt.) Hunyadi ellentámadása azonban szétverte őket, és kiűzte a városból. A roham tehát eredménytelen volt. Hajón újabb segítség érkezett, közben pedig a Kapisztrán vezette kereszties had már Zimonynál állt. A főkapitány ugyan megtiltotta katonáinak a falak elhagyását, azonban egyre többen szöktek ki, ők, és a folyón folyamatosan átkelő keresztiesek a török őrállásokat támadták. Kapisztrán is tiltotta a harcot, végül azonban állítólag 2000 keresztessel beavatkozott. Sikerült az alig őrzött török ágyukat is megszerezni, és az ellenség ellen fordítani. A szultán későn rendelte el az ellentámadást. Hunyadi a falakról idejében vette észre a kedvező alkalmat, és lovasaival kitörve szétverte az ellenséget. Már július 22-e volt. A szultán elmenekült, tábora és ágyúi Hunyadiék kezére jutottak.

Kérdés, hogy a magyarok miért nem üldözték a megvert ellenséget. Hunyadi maga Garai László nádorhoz írt július 24-i levelében arról írt, hogy saját katonái közül sokan megsebesültek és elesetek, és nem tudja, hogy mit tegyen a várral, ami a rombolások következtében mezővé vált.²⁰ A már Újlakon tartózkodó Carvajal bíboros legátus július 29-én azt írta, hogy Hunyadi nem tudta üldözni az ellenséget, mert nem rendelkezett lovasággal, a keresztiesek pedig gyalogosak voltak.²¹ A lovasság hiánya ugyan nem állt fenn, hiszen részük volt a győzelemben, valószínű azonban, hogy létszámuk nem volt alkalmas az üldözéshez. Más vélemény szerint Hunyadi és Kapisztrán feloszlatták a sereget, hogy megakadályozzák zendülését, mert nőtt benne az elégedetlenség a távol levő hatalmasok ellen.²² Valószínűleg nem egyetlen okra vezethető mindez vissza. Az kétségtelen, hogy a számos halott miatt rövidesen pestisjárvány is kitört, amelyben augusztus 11-én maga Hunyadi is meghalt.

A török sereg nagysága felmérésére nem vállalkozom. A források hihetetlenül magas létszámot adnak meg, amelynél csak kevesebben lehetnek. Az eredmények tükrében különösen fontos a magyar erők létszámát felbecsülni. A későbbi adatokból egyedül a nándorfehérvári vár őrségére következtethetünk vissza. 1495-ben II. Ulászló király megállapodott a nándorfehérvári bánokkal. Ezeknek 200 könnyűlovast kellett tartani, valamint a kémeiket fizetni. Ugyanakkor a nándorfehérvári udvarbírónak 500 gyalogost, valamint 32 őrt (*vigilatores*) kellett felfogadni, hogy állandóan Nándorfehérvárban és Zimonyban tartózkodjanak. A megállapodás mind a lovasok, mind a gyalogosok, valamint az örök esetében megadja a fizetendő zsoldot. Az udvarbíró köteles tüzéretket, kovácsokat, ácsokat, kőműveseket és más kézműveseket is alkalmazni. Itt a király nem adja meg a létszámot, mert az udvarbíró feladata velük a fizetésről megállapodni. Végül ez utóbbi is köteles kémeiket felfogadni.²³ Ez a forrás tehát – beleszámítva Zimonyt is – Nándorfehérváron 732 fős katonasággal, valamint meghatározatlan számú tüzérrel és kézművessel számol, tehát kb. 750-800 fővel. A kincstartó számadáskönyvében fennmaradt szerződések azonban csak a bánok és az udvarbíró által tartandó csapatok létszámát tartalmazzák, tehát nem a teljes várőrséget.

---

²⁰ A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. (Szerk. *Thallóczy Lajos* és *Áldásy Antal*.) (Monumenta Hungariae Historica I/33. k.) Budapest, 1907. 208–209. o.

²¹ Uo. 210–211. o.

²² *Engel: Szent István birodalma*. i. m. 247. o.

²³ *Johann Christian von Engel: Geschichte des ungrischen Reiches und seiner Nebenländer*. I. k. Halle, 1797. 127–128. o.

Erre néhány fennmaradt költségvetés jellegű feljegyzésből következtethetünk. A királyi kincstartó 1504 évi költségvetése 400 gyalogost, 35 pribéket, 300 huszárt, valamint még a déli végvárakhoz szolgáló és adómentességet élvező 520 huszárt, továbbá 1000 naszádot, összesen 2255 harcost sorol fel.²⁴ Részletesebb és így többet mond az országos kincstartók 1511–1512-re tehető költségvetése. Ez 200 lovassal és 300 huszárral számol, az utóbbiaknál előjáróikat is feltüntetve: 8 vajdát és 22 tizedest. Ezekkel együtt 530 a lovasok száma. 400 gyalogos mellett 6 gyalogos kapitányt és 40 tizedest sorol fel, az összlétszámuk 446 fő. Itt is megtaláljuk az 1000 naszádot, közülük azonban csak 500 állomásozott Nándorfehérváron, 500 Szalánkeménen. Élükön 2-2 vajda és 40-40 tizedes állott. A naszádosok együtt 1084 főt tettek ki. A vár teljes őrsége tehát 2060 fő volt.²⁵ Egy 1513–1514-re tehető kimutatás 700 lovas, 400 gyalogost, 1000 naszádot említ Nándorfehérváron, összesen 2100 főt.²⁶

Úgy látszik, hogy – tisztjeiket és altisztjeiket nem számítva – állandóan 400 gyalogos és 1000 naszádos tartozott az őrséghez. (1495-ben azért fordul elő 500, mert 100 Zimonyban állomásozott.) Az 1511–1512-es költségvetésből azonban megtudjuk, hogy a naszádosok fele nem Nándorfehérvárhoz, hanem Szalánkeménhez tartozott. Ez volt a helyzet 1456-ban is, a vízi blokád áttörését a két irányban érkező magyar hajók érték el. Beszámítva a csak ritkán említett öröket (pribékek), az ismeretlen létszámú tüzéreket és kézműveseket, a vár őrsége felkerekítve sem lehetett több 1800-2000 főnél. Az 5000 fős, de még a 4000-es létszám is 1456-ban valószínűtlen. Amennyiben már ekkor is voltak vojnikok, ezek egy része valószínűleg a váron kívül lehetett. Számolnunk kell azonban a nándorfehérvári városi polgársággal is, amely részt vett városa védelmében. Ők azonban nem lehettek többen néhány száznál. Így a két várnagy, Szilágyi Mihály és Geszti János parancsnoksága alatt legvalószínűbben 2000 fegyveres állhatott.²⁷

Problematikus Hunyadi seregének nagysága is. Elvileg állhatott 12 000 emberből. Számolnunk kell ugyanis a főkapitány saját csapataival, viszont arra is gondolnunk kell, hogy nem hagyhatta őrizet nélkül az ugyancsak reá bízott Temesvárt és Szörényvárt, valamint Erdélyt. Ezért, noha vitán felül ő rendelkezett az országban a legnagyobb, még hozzá harcedzett fegyveres erővel, ennek csak egy részét vethette be. Azt a források, de még inkább a történészek rendre hangoztatják, hogy a magyar urak – néhány kivétellel – nem támogatták, így legfeljebb egy fél tucat bárói bandérium vett részt a harcokban. Egy bandériumhoz minimálisan 50 lovas kellett, így együttvéve nem valószínű, hogy ezernél

---

²⁴ Kiadta: Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. Írta *Thallóczy Lajos*, az oklevéltárát szerk. *Horváth Sándor*. (Monumenta Hungariae Historica I/40. k.) Budapest, 1915. 179–180. o. Az 520 huszár a vojniknak nevezett katonaparasztokat jelenti. Lásd róluk „A Száva-szentdemeter–Nagyolaszi győzelem 1523-ban” c. tanulmányomat, *Hadtörténelmi Közlemények*, új folyam, 25 (1978). 194–222. o. Mivel nem tudjuk, hogy a vojnikrendszer mikor keletkezett, nem biztos, hogy ez az erő 1456-ban is rendelkezésre állt-e. Hozzá kell tenni, hogy ezek nemcsak Nándorfehérvár, hanem az alája tartozó várakat is erősítették. Ennek ellenére az alábbiakban számolok velük.

²⁵ Jajcza. i. m. 186–188. o. Megjegyzem, hogy a szávaszentdemeteri tanulmányban nem vettem figyelembe a tiszteket és az altisztjeiket, ugyanis nem biztos, hogy beleszámíthatók-e a létszámba, vagy a közemberek között ők is szerepelnek.

²⁶ Lásd a 24. jegyzetben említett szávaszentdemeteri tanulmányt.

²⁷ A szakirodalom általában elhallgatja, hogy Nándorfehérvár élén két kapitány, Hunyadi és Újlaki Miklós állott. Előbbit sógora, Szilágyi Mihály, utóbbit pedig Geszti János helyettesítette. *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I. k. (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak. 5.) Budapest, 1996. 375. o.

többen lehetnek volna. Igaz, a források Újlaki bandériumát nem említik, állítólag csak a csata után jelent volna meg. Arról azonban megfélekedeznek, hogy a várórség egyik fele az ő katonáiból állt. Másrészt a Szerémség legnagyobb birtokosa volt a legalkalmasabb arra, hogy a hátvédet, az országgal való összeköttetést biztosítsa. Az őrségen kívül épp ezért valóban csak kevés katonát bocsáthatott kapitánytársa rendelkezésére.

Hunyadi seregének létszáma egy másik megfontolásból is kevesebb kellett hogy legyen a régebben feltételezetttnél. Arra van adat, hogy még az ostrom alatt 5000 magyar–cseh–lengyel zsoldost küldött a várba,²⁸ azt viszont nem tudjuk, hogy ebben mennyi a túlzás. A legtöbb harcost a július 14-i vízi csata után vitte be saját vezénylete alatt Nándorfehérvárra. Kérdés, hogy hajóhada mennyi szállításra volt képes. Lehet, hogy az én hibám, de sem azt nem tudom, hogy hány hajóból állt a dunai flotta, sem pedig a hajók űrtartalmát nem ismerem. Egyetlen tényt fogadhatunk el, a naszádosok – akár a Jagellókorban – kétfelé voltak választva, egyik felük Szalánkeménnél, a másik Nándorfehérváron állomásozott. A szállításban elsősorban az előbbieket vehettek részt. Gondolnunk kell arra is, hogy nemcsak katonákat, hanem lovakat, lőszert, élelmiszert, takarmányt is nekik kellett a várba juttatni. Hunyadi jelentős lovassággal rendelkezett a várban, hiszen a július 22-ei diadalt azok rohamával nyerte meg a keresztések ellen küldött szpáhik legyőzésével. Erre a várórség félezer huszára nem lett volna elég, annál is kevésbé, mert biztosan sokan elesetek a 21-i roham visszaverése alkalmával. Egy lőszállításra alkalmas tengeri hajón a középkorban 40 lovat tudtak szállítani,²⁹ egy középkori folyami hadinaszádon nyilván kevesebbet. Ezek alapján Hunyadi Nándorfehérváron bevetett seregét – a várórség és a keresztések nélkül – tízezernél kevesebbre becsülhetjük.

A keresztések létszáma a szakirodalomban, mint láttuk, 20-30 000 fő közt ingadozik, de a többség a felső határt tartja helyesnek. A kereszties had szervezése korán megindult, mégpedig nemcsak nálunk, hanem Európa-szerte is.³⁰ A pápa által küldött szervező, a később szentté avatott Kapisztrán János ferences szerzetesnek volt ideje a toborzásra. Bár az 1950-es évek történetírása igyekezett érdemeit kisebbíteni,³¹ kitűnő szervező, nagyhatású szónok volt, aki elsősorban az alsóbb néprétegekből valóban nagy sereget toborzott. Elvileg nem zárható tehát ki, hogy sikerült a fenti létszámú sereget összeállítania. Elég messziről is csatlakoztak keresztések. 1456. augusztus 22-én egy Bereg megyei badalói jobbágy még nem tért vissza a kereszties hadjáratról.³² A probléma azonban a logisztikában rejlik. Hogyan lehet egy ilyen nagy sereget az aratás előtt ellátni, valamint a zömében gyalogosokból álló sereget idejében a frontra eljuttatni. Nagyon jó példa erre a regensburgi keresztieseké. Itt 500-an vették fel a keresztet, de végül a helyi tanács csak 114 főnek adta meg az engedélyt, hogy hajóra szálljon Magyarország felé. Ezeket jó

²⁸ *Elekes*: i. m. 440. o.

²⁹ *Veszprémy László*: Csatamének, paripák és háttalovak. A középkori hadilovakról. In: *Az értelem bátorsága*. i. m. 807. o.

³⁰ *Vö. Bárány*: i. m. 155–156. o.

³¹ *Vö. Elekes*: i. m. 445–453. o. A Kapisztránra vonatkozó könyvtári irodalomból lásd *Helmut Hundsichler*: Johannes Kapistran. Franziskanische Observanz – Rettung Europas – Sachkultur. In: *800 Jahre Franz von Assisi. Franziskanische Kunst und Kultur des Mittelalters. Niederösterreichische Landesausstellung. Krem–Stein*, 1982. 200–207. o.

³² *Neumann Tibor*: Bereg megye hatóságának oklevelei (1299–1526.) Nyíregyháza, 2006. 206. sz.: az illető „ad presentem exercitum cruce signatum” ment.

fegyverzettel, valamint hat hétre elegendő hússal, kenyérrrel, borral, káposztával és más élelmiszerral látták el.³³ Természetesen itt a német birodalmi város gondoskodott hadba vonuló polgáiról, akik különben a csata idejére nem érkeztek meg. A magyar keresztiesek esetében erről nem lehetett szó, élelmezésüket azonban itt is biztosítani kellett. Más-hol idéztem egy adatot, miszerint a Délvidéken egy 1461-es általános mozgósításkor 25 napi élelmiszert kellett a hadba hívottaknak magukkal hozni.³⁴ Az persze kétséges, hogy erre aratás előtt volt-e 1456-ban lehetőség. A végeredmény: itt is kissé túlzottnak látszik a keresztiesek létszáma, azonban pontosabb adataink egyelőre hiányoznak.

Az imént mondottak átvezetnek a másik kérdéscsoporthoz: *a kereszties háború értékeléséhez, valamint a paraszt keresztiesek katonai jelentőségéhez*. Az alapprobléma maga a kereszties háború. Komolyan vették-e, nem állt-e mögötte főként anyagi érdek, és vezethetett-e eredményre. Érthető az antiklerikális marxista történetírás negatív ábrázolása, ami Elekes többször idézett, adatokban gazdag művéből is kitűnik. Az újabb szakirodalom ugyan elismeri sok, a kereszties hadjáratokkal szemben hangoztatott vád igazságát, nem vonja azonban kétségbe a háborús tervek nagyrészt vallásos motivációit. Rámutat viszont a hadjáratok hihetetlen költségeire is.³⁵ Kétségtelen az is, hogy a konstantinápolyi katasztrófa miatt már az 1455-ben elhunyt V. Miklós pápa is megindította az oszmánok elleni nemzetközi vállalkozás megszervezését, amit utóda, a spanyol III. Callixtus nagy buzgalommal folytatott. Gyűléseket tartottak, igyekeztek a háború anyagi alapjait biztosítani. A pápa a szervezés végett küldte Magyarországra legátusként honfitársát, Juan de Carvajal bíborost.³⁶

Az európai szervezés valóban be is indult. Erre regensburgi adatok is fennmaradtak, mivel innen lehetett dunai hajóúton leggyorsabban eljutni Magyarországra, s ezért a bajor város vált a keresztiesek gyülekezőhelyévé. Április 27-én pápai megbízásból egy norvég érsek jelent meg a városi tanács előtt. A magyarok 30 000 gyalogost és 10 000 lovas-t kérnek, hogy feltartóztassák a pogányokat, a törökök 60 000 főt számlálnak. (Ez egy korábbi magyar igény volt.) A pápai megbízott pénzt kért, hogy a török ellen vonulóknak segítsenek. Június 24-én jelentek meg Regensburgban az első keresztiesek: 25 szegény Frankfurtból. Szeptember 1-jéig még 246 fő érkezett négy városból, köztük 40-en jó páncélban Kölnből. Ezen a napon kb. 1100-an jöttek Nürnbergből, többségük puskával ellátva. A következő nap, amit a forrás említ, szeptember 22. Ekkor és utána tucatnyi városból és területről 1680-an érkeztek. Ezek között voltak „csupaszok és szegények” (Zwickauból 90 fő), jó páncéllal rendelkezők (400 augsburgi), valamint 300 jól felszerelt svájci. Együttvéve tehát az egyedül érkezőkön és a regensburgi kontingensen kívül 3051. Nem tudjuk, hogy mikor zárták le a gyülekezést. Nagyszámú osztrák is keresztiesnek állt. Eljutottak Magyarországra, ahol azonban a magyarok megvetően bántak velük, így az eredménytelen, sok költségbe került út után karácsonyra már otthon voltak.³⁷ A kereszties

³³ *Carl Theodor Gemeiner: Regensburgische Chronik. Unveränderter Nachdruck der Originalausgabe neu hrsg. von Heinz Angermeier. Bd. III. München, 1987. 248. o.*

³⁴ Lásd a „Mozgósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt” c. tanulmányomat: *Hadtörténelmi Közlemények*, 103 (1990). 88–99. o.

³⁵ *Norman Housley: A kései kereszties hadjáratok. In: Magyarország és a kereszties háborúk. i. m. 119–137. o.*

³⁶ *Bárány: i. m. 155–156. o.*

³⁷ Az 1456-ban Regensburgból Magyarországra induló német keresztiesekre vonatkozó idézetek Carl Theodor Gemeiner: *Regensburgische Chronik*-ja III. kötetéből (csak azokat az adatokat közlöm, amelyeket a

erők egy része kétségkívül jól volt felfegyverezve. A legtöbben azonban már a nándorfehérvári diadal után érkeztek Regensburgba. Az eredménytelen akció rossz hatást gyakorolt Németországban. Az is bajt okozott, hogy a különböző helyekről érkező csapatoknak nem volt parancsnoka.

A kereszties ezme tehát még élt, a szervezést azonban nemcsak anyagi nehézségek gátolták, hanem – talán nem jó kifejezéssel – a mozgósítás lassúsága is. Nagyobb, jobban felszerelt kereszties csapatok csak aratás után érkeztek. Hogy ezekre akkor már nem volt szükség nálunk, azt több, még tárgyalandó ok magyarázza. Igaz, hogy a fejedelmek nem csatlakoztak, mégis, csak Regensburgból 3000-nél több harcos indult el Magyarországra.

A regensburgi forrás egyben hasonló képet nyújt számunkra, mint amit Kapisztrán magyar keresztieseiről tudunk. A seregben épp úgy találunk jól felszerelt, számszerű, szakállas puskákkal rendelkezőket, mint pusztá fütykössel hadba vonulókat. Kardjuk, nyilaik általában voltak.³⁸ Ennek ellenére végeredményben ennek a szedett-vetett tömegnek az akciója vezetett a győzelemhez. Ez viszont felveti azt a kérdést, hogy egy gyakorlatlan, parasztokból, kézművesekből álló hadsereg hogyan tudott mégis eredményt elérni a kor egyik legkiválóbb katonaságával szemben. Újabban joggal emlegetik, hogy akár a békés életmódot folytató nemesekből álló nemesi felkelés, a teljesen tapasztalatlan parasztfelkelők nyílt mezőn nem jelenthettek számottevő segítséget az oszmánok elleni harcban.³⁹ Hunyadi nyilván ezért nem engedte a keresztieseknek először a beavatkozást. Azonban nem is erről volt szó. A keresztiesek megtagadták ugyan ezt a parancsot, viszont a visszavert hosszú ostrom után elfáradt törökök megtámadása megzavarta az ellenséget. A magyar fővezér katonai tehetségét mutatja, hogy idejében ismerte fel a helyzetet, és csapatai beavatkozásával végül is győzött. Nem a felkelők és a reguláris török erők közti nyílt ütközet döntött, hanem a magyar csapatok támadása a szétzilált ellenség felett. Ezért a nándorfehérvári győzelmet éppúgy köszönhetjük Hunyadinak, mint a Kapisztrán vezette keresztieseknek.

---

szerző csaknem szó szerint vett át a város Rathsbuchjából): „Es war aber schon früher, nämlich am Ertag nach Georgi dieses Jahrs [április 27.], der ehrwürdig Herr Heinrich Kalteisen, Doctor, Prediger Ordens, Erzbischof zu Nydrosen in Norwegen [Norvégia érseki székhelye, Trondheim, más néven Nidaros. *Donald Mathew*: Atlas of Medieval Europe. Oxford, é. n. 63. o.], von Coblenz gebürtig, vor dem Rath gekommen, nachdem er am Sonntag zuvor im Dom eine Predigt des Kreuzes, und zwei in seines Ordens Kloster bei den Dominikaner gehalten hatte. Da erinnerte er die Herren vom Rath... Es hätten die Hungarn 40 000 Mann Hülfe begehrt, damit sie mit Gottes Hülfe den Türken wohl aufhalten wollten, nämlich 30 000 Mann zu Fuß und 10 000 zu Pferd. Diese wären ihnen zugesagt. Der Türke habe 60 000 Mann. Er ermahne daher die Herren vom Rath in der Kraft des heiligen Geists mehr und über Vermögen zu thun. Die Bullen seiner Botschaft habe er dem Bischof gebracht. Wegen dessen Krankheit seyen sie im Kapitel verlesen worden...

Am allerersten waren um Sonnewenden [június 24.] 25 arme Knechte, sogenannte Freiheiten, von Frankfurt am Mayn gekommen; über etliche vierzig von Cölln in gutem Harnisch; bei achtzig von Worms; von Eichstädt 110; von Kehlheim 16; am Egidi Tag [szeptember 1.] bei eifhundert von Nürnberg, die meisten mit Geschoß trefflich zugerichtet. Um Emmerami [szeptember 22.] kamen von Worms abermals 110 Mann; zwei Schiffs von Leiptzk [!], von Neumarkt und den umliegenden Orten bey 80; von Zwickau bey neunzig, - diese waren blos und arm; von Speyer 80; von Offenb urg 100. Mehr von Leipzig [most így írva] bey 80; aus Flandern bey 80; von Einpogen bey 70; von Augsburg zum zweitemal 400 in gutem Harnasch; zwei Rotten von Schwaben, bey 200 Menschen; von Rotenburg 90; mehr als 300 Schweizer gut zugerichtet; der einzeln hier durchgezogenen und der Züge auf andern Straßen nicht zu gedenken." *Gemeiner*: i. m. Bd. III. 246–251. o.

³⁸ *Elekes*: i. m. 451–452. o.

³⁹ *B. Szabó János*: A mohácsi csata és a „hadügyi forradalom.” I. rész. A Magyar Királyság hadserege 1526-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 117 (2004). 465. o.

Ezzel kapcsolatban még egy kérdés vár megválaszolásra. Szemben a marxista történetírás Elekes által hangoztatott nézetével, hogy a „nép megvédi hazáját”, azaz a parasztok hazaszeretete érvényesült,⁴⁰ Szakály Ferenc vetette fel, sőt forrásokkal is bizonyította, hogy a parasztok hazaszeretete csak a közvetlen szülőföldre vonatkozott.⁴¹ Állítása szerint a felkelők túlnyomó többsége a környékbeli vármegyéből érkezett.⁴² Ez érthető is lenne, ez a vidék volt leginkább kitéve a török támadásnak, az itteni parasztság pedig jobban megszokta a fegyveres védekezést is. A fent idézett adat a Bereg megyei jobbágy keresztesekhez történő csatlakozásáról azonban ennek ellentmond. Távoli vidék lakói is szükségesnek érezték a török elleni harcot!

Egy másik nézet szerint a parasztok valóban az országot akarták megvédeni. Ebből csak azért nem lett parasztlázadás, mint 1514-ben, mert voltak urak, mint Hunyadi és a vele együtt harcoló bárók, akik eleget tettek a parasztok megvédése kötelezettségének, ezért ők is hajlandók voltak őket segíteni.⁴³ Valóban, van olyan nézet, amely a középkori földesúr és jobbágya között viszonyossági viszonyt tételez fel: az úr feladata a paraszt védelme és a rend fenntartása, és ennek fejében részesül az attól kapott járadékokban.⁴⁴

Azt hiszem azonban, hogy sokkal komolyabbnak kellene vennünk a vallásosság, a pogányok elleni küzdelem, valamint az egyház keresztes háborúra buzdító hatását. Látuk, hogy ez több ezer németet is a török elleni harcra buzdított. Itt kell megemlékezni III. Callixtus pápa intézkedéseiről is. A köztudat a nándorfehérvári győzelemmel hozza kapcsolatba a déli harangszó elrendelését. Csakhogy ezt a pápa már június 29-én megtette, mégpedig azért, hogy a hívők a magyarok török elleni győzelméért imádkozzanak. Viszont III. Callixtus valóban a nándorfehérvári diadal emlékére rendelte el, hogy augusztus 6-án tartsák meg az Úr színeváltozása (*transfiguratio Domini*) ünnepét.⁴⁵ Talán nem is annyira a parasztok honvédő buzgalma felett kellene vitatkozni, hanem az erős, vallásilag is motivált törökellenesség kidomborítása lenne a lényeg, amely a társadalom valamennyi rétegében, és nem utójára a parasztságban is jelen volt. Ezt pedig a ferencesek, mint éppen Kapisztrán, terjesztették.⁴⁶

Mindez azonban átvezet a következő kérdéshez: *mi történt Nándorfehérvár előtt és után, és miért nem csatlakozott a magyar urak többsége Hunyadi felmentő seregéhez.* A keresztény hatalmak 1455 végén hatalmas katonai és pénzbeli segílyt ajánlottak fel a pápa kérésére, igaz, hogy később nem váltották be ígéretüket.⁴⁷ A támadó célzatú török ellenes keresztes hadjárat szervezése 1456 tavaszára felgyorsult. Carvajal bíboros is Budára ment, ahol trónra lépése után először jelent meg a fiatal V. László király. A legátus

⁴⁰ Elekes: i. m. 438–479. o.

⁴¹ Szakály Ferenc: A mohácsi csata. (Sorsdöntő történelmi napok 2.) Budapest, 1975. 69–72. o.

⁴² Szakály: Virágkor. i. m. 49. o.

⁴³ Held: i. m. 94–95. o.

⁴⁴ Heide Wunder: Die ländliche Gemeinde als Strukturprinzip der spätmittelalterlichen – frühneuzeitlichen Geschichte Mitteleuropas. In: Peter Blickle (hrsg.): Landgemeinde und Stadtgemeinde in Mitteleuropa. (Historische Zeitschrift Beiheft 13.) München, 1991. 98–399. o.

⁴⁵ Tringli: i. m. 45. o.; Török: i. m. 100. o.

⁴⁶ Vö. Fodor Pál: A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán–török történelemről. Budapest, 2001. 179–195. o.

⁴⁷ Magyarország és Szerbia. i. m. 193–195. o.

háborúra szólító ajánlása után az összegyűlt főpapok és bárók arra mutattak rá, hogy Szerbiában és a török végeken az elmúlt év terméketlensége miatt nagy az éhínség, meg kell várni az újév jó termését, így csak augusztus 1-jére lehet a hadjáratot meghirdetni.⁴⁸ A király a váradi püspök (Vitéz János titkos kancellár) által a magyarországi, csehországi és ausztriai főpapok, fejedelmek, bárók és nemesek jelenlétében hirdette ki határozatát, hogy a sereg augusztus 1-jére a határon legyen. A király megígérte a külföldi segítők ellátását is. Ezután érkezett a hír, hogy a török Nándorfehérvár ellen fordul, ezért az uralkodó elrendelte, hogy augusztus 1-jét be nem várva, sereget kell küldeni, meg kell erősíteni a várakat, és őrizni a dunai réveket. Carvajal a jelek szerint ezt közölte a külföldi uralkodókkal, felhívva arra a figyelmüket, hogy ez nem Magyarország, hanem a (Német-római) Birodalom és az egész kereszténység ügye, tehát segíteniük kell.⁴⁹ Velelencében június 18-án is úgy tudták, hogy Hunyadi a Dunát őrzi, és ott várja a nagy magyar sereget, amely csak az aratás után, augusztus 1-jén állhat fel. A hazai éhínségre utal Herceg Ráfael kalocsai érsek május 2-i levele is Kapisztránhoz, amelyben Bácsra hívta. Figyelmezteti, hogy ha népet visz a végekre, vigyázzon, nehogy éhen pusztuljanak, mert nagy ott az éhínség.⁵⁰

Az ellátási problémákra már fent is utaltam. Ez valóban komoly gond volt, éspedig nem csupán a keresztények esetében. A sebenicói püspök július 26-án Budán kelt jelentése szerint a török táborban is élelmiszerhiány mutatkozott. Azt tartják, hogy az aratás után megszámlálhatatlan sereg fog összegyűlni, ezért a legátus arra kérte Hunyadi, hogy augusztus 15-ig – ha lehet – tartózkodjon a harctól. Sorra érkeznek Budára a keresztések.⁵¹ Pontosan ugyanaz történt 1456-ban, mint később 1521-ben (amikor elesett Nándorfehérvár) és 1526-ban Mohácsnál. A magyar hadsereget nem lehetett az aratásig mozgósítani.⁵² Nagyobb sereg élelmiszer- és takarmányellátása komoly nehézséget okozott. A késés oka nem az urak és a nemesek nemtörődomsége következménye volt, hanem a logisztikai problémák. Ezek kutatására a hadtörténetírás egyre nagyobb figyelmet fordít.⁵³

Hunyadinak is nehézséget okozott a mozgósítás. Májusban még Szegeden volt, ott kereste fel Carvajal, valamint a délvidéki urak közül Herceg Pál.⁵⁴ 1456. június 12-én

---

⁴⁸ „wenn aber furbar in der Scruelij, vnd an der Granicz der Turckhen zu diser zeiten nicht klain manglung des Trayds vnd gersten auch anderlaj essender Speis ist, die mangelhalben des vergangen Jar auch vnfrüchtbarkeit herirrend...” Carvajal Zsigmond osztrák herceghez írt 1456. április 10-én kelt levele német fordítása. *Teleki*: i. m. X. k. Pest, 1853. 500. o. Majdnem szó szerint ezt tartalmazza a legátus április 17-én Francesco Sforza milánói herceghez írt latin közlése: „Verum quia in Servia et confinibus Turchorum impresentiarum non parvus est grani, ordeii et aliarum rerum edibilium defectus propter anni preteriti sterilitatem et novis anni presentis maturis fructibus erit abundantia.” Magyarország és Szerbia. i. m. 463. o.

⁴⁹ Az előző jegyzetben idézett két levél: április 10. *Teleki*: i. m. X. k. 499–501. o., április 17: Magyarország és Szerbia. i. m. 463–464. o.

⁵⁰ *Pettkó Béla*: Kapisztrán János levelezése a magyarokkal. *Történelmi Tár*, 1901. 198–199. o. „Ita commoveat venire popululum ad confinia, ne fame pereat, quia non mediocri caristia victualium inibi habetur.”

⁵¹ Magyarország és Szerbia. i. m. 469–471. o.

⁵² Lásd erre a következő tanulmányaimat: Logisztikai kérdések a Mohács előtti magyar hadszervezetben. In: *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. i. m. 441–457. o.; *Mozgósítási és hadsereg-ellátási problémák Mátyás alatt*. i. m. 88–99. o.; *A mohácsi csata és előzményei. Századok*, 115 (1981). 66–107. o.

⁵³ *Veszprémy László*: A középkori hadtörténetírás és forrásai. *Hadtörténelmi Közlemények*, 119 (2006). 518–520. o.

⁵⁴ *Pettkó*: i. m. 201–202., 209–210., 211–212. o.

még mindig Szegeden állt, és csak akkor rendelte el a vajdasága alá tartozó szászoknak a mozgósítást, mégpedig június 24-re Karánsebesre, ahol ő is ott lesz.⁵⁵ A határidő szűk volt, a gyülekezőhely pedig arra utal, hogy először Orsova táján akart kijutni az Al-Dunához. Június 18-án a Csanád megye Maroson túli részén fekvő Hollós faluból értesíti a legátust, hogy mivel a szultán felgyorsította menetét, ő is siet, a Morava és a Duna összefolyásánál akar találkozni a törökkel.⁵⁶ Elképzelhető, hogy az ugyanerről a napról kelt velencei jelentésnek igaza van, Hunyadi egyelőre a Duna vonalát akarta védeni, és remélte, hogy addig nem kerül sor csatára, míg augusztus 1-jén összejön a magyar hadsereg. Június 22-én Temesvárról újra szigorúan utasítja a szászokat, hogy Kevén csatlakozzanak hozzá. 26-án ezt fenyegetésekkel megerősítve ismétli meg, azzal, hogy 28-án legyenek Kevén. (Ami irreális volt.) Július 3-án még mindig Kevéről újra sürgeti megjelenésüket.⁵⁷ Ezen a napon érkezett különben a szultán Nándorfehérvár alá, Kapisztrán akkor már a várban tartózkodott.⁵⁸ A mozgósítás tehát Hunyadinak, aki eredetileg még nem döntötte el, hogy merre támad, sem ment könnyen.

Úgy vélem, hogy a források és a szakirodalom vádja a Hunyadihoz nem csatlakozott urakról és nemesekről nem teljesen igazságos. A magyar hadsereg nyár elején nehezen tudott összeállni. A mozgósítás megindult, jött külföldi segítség is, azonban ezek zöme csak nyár végére jelent meg. Egy részük már nem sokkal a csata után a közelben volt, hiszen Carvajal bíboros legátus egy héttel a diadal után már Újlakon tartózkodott.⁵⁹ Mégsem volt hiba nem várni az augusztus 1-jei gyülekezési határidőre, hiszen addig elesett volna a fontos végvár. Amennyiben az újonnan folyamatosan érkező csapatokat együtt tartották volna, további hadi sikerekre lett volna lehetőség, és akkor feltehetően senki sem szidná napjainkig a távol maradókat.

Vissza kell térnünk a bevezetésünk elején felvetett kérdéshez, miért oszlatták fel Hunyadiék a győzelem után a sereget, amivel a háború folytatását is megakadályozták. Az ott felvetett okok valószínűleg mind szerepet játszottak a döntésben. Nem szabad azonban az ellátási problémákat sem elhanyagolni. Nem tudjuk, hogy mennyire tudták volna még az élelmezést biztosítani, és azt sem, hogy a harcosok többsége az esetleg nem teljesen elegendő táplálék miatt nem volt-e legyengülve. Ennek a lehetőségére több dolog utal. A győztes csapatok minden további nélkül elvonultak, senki sem lázadt fel. Held hívta fel a figyelmet arra, hogy „1456-ban a keresztes parasztok nyugodtan és békésen hazamentek, megelégedve a jól végzett munkával.”⁶⁰ Nem szabad arról sem elfelejtenünk, hogy rövidesen kitört a pestisjárvány, amelyben maga Hunyadi is meghalt. Ezt természetesen elsősorban a számos temetetlen halott és a nyári hőség okozta. Az viszont tény, hogy a pestis terjedését a lakosság alapvető alultápláltsága csak felgyorsította.⁶¹

⁵⁵ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Bd. V. Bearbeitet von *Gustav Gündisch*. (A továbbiakban: Ub.) Bukarest, 1975. 534–535. o.

⁵⁶ Magyarország és Szerbia. i. m. 464–465. o.

⁵⁷ Ub. i. m. Bd. V. 535–536. o.

⁵⁸ Magyarország és Szerbia. i. m. 465–467. o.

⁵⁹ Uo. 210–211. o.

⁶⁰ *Held*: i. m. 95. o.

⁶¹ *N. J. G. Pounds: An Economic History of Medieval Europa. Second Edition. London and New York, 1994. 135. o.*

A további következmények közismertek. Azt láttuk, hogy a német kereszteseket hazaküldték, és többségükben karácsonykor otthon voltak. V. László és Cillei Ulrik, az új főkapitány az ősszel – amikor már nem kellett a szultáni sereggel számolni – levonult a sereggel a végvidékre. Valószínűleg nem a török háború volt az igazi céljuk, hanem a Hunyadi család hatalmának megtörése. Hunyadi László azonban a királyt és Cilleit Nándorfehérvárra csalta, ahol november 9-én Cilleit meggyilkolták.⁶² Erre a sereg feloszlott, külföldi kereszties hadak utána már nem jöttek az országba.

Még néhány szót kell *Hunyadi János értékeléséről* szólni. Ez ingoványos terület, hiszen a nagy hadvezért a magyar köztudat és a történetírás a XV. század közepétől a magyar történelem kimagaslóan pozitív szereplőjének tartotta, mégpedig katonaként és politikusként egyaránt. Ezt vette át a marxista történetírás is, elég csupán Elekes többször idézett könyvére utalnunk. Az újabb történeti szakirodalomban azonban mintha egy negatívabb kép bontakozna ki. A nagy középkorkutató, Mályusz Elemér volt az, aki a politikus Hunyadival szemben foglalt állást. Az ötvenes években a volt kormányzó egykori bizalmasa, a később Vitéz néven ismert Zrednai (Szrednai?) János váradi püspök V. László titkos kancellárjaként szembekerült egykori mentorával, és a király érdekében annak hatalma meggyengítésére törekedett.⁶³ Szakály Ferenc ezzel szemben utalt arra, hogy Hunyadi hatalma megtörése meggyengítette volna az ország török elleni védekezése erőit.⁶⁴ Noha már Szakálynak is voltak kétségei Vitéz politikájával szemben, a titkos kancellár előterjesztése kivihetetlen volt. Az biztos, hogy a király és Hunyadi közti ket-tős hatalom káros volt az országra, de az is tény, hogy a török veszély miatt Hunyadi támogatásra szorult.⁶⁵

Más oldalról támadta Hunyadit a néhány éve meghalt kiváló középkorkutató, Engel Pál. Kikutatta szerepét a korábban szegedinek nevezett 1444. évi váradi békénél. Az alapkérdés a következő. Pápai segítséggel sikerült ebben az évben törökellenes nemzetközi hadjáratot elhatározni. A szultán megijedt, és nagyon kedvező békeajánlatot tett, amelynek még az általa elfoglalt Szerbia kiürítése is része volt. Branković György szerb despota ezért magyarországi birtokai nagy részének átengedése fejében rávette Hunyadit a béke elfogadására. Ezt meg is kötötték, mind a szultán, mind a despota eleget is tett a feltételeknek. Noha a békére a király és Hunyadi is esküt tett, mégis megindult a várnai katasztrófával végződő háború. (A béke hírére a magyarok szövetségesei elbizonytalanodtak.)⁶⁶ Itt tényekről van szó, amelyek vitathatatlanok.

Engel azonban tovább ment. Lényegében kétségbe vonta Hunyadi katonai tehetségét is. „Ő volt felelős a XV. századi Magyarország történetének legkomolyabb vereségeiért

---

⁶² Engel: Szent István. i. m. 248. o.

⁶³ Mályusz Elemér: A magyar rendi állam Hunyadi korában. *Századok*, 91 (1957). 596–602. o.

⁶⁴ Szakály Ferenc: Vitéz János, a politikus és államférfi. (Pályavázlat kérdőjelekkel). In: Vitéz János Emlékkönyv. Esztergom Évlapjai. Annales Strigonienses. 1990. h. n. 9–38. o.

⁶⁵ Kubinyi András: Vitéz János: a jó humanista és rossz politikus. In: A magyar történelem vitatott személyiségei. 2. Budapest, 2003. 17. o.

⁶⁶ Engel: János Hunyadi. i. m. 103–123. o.; *Uő*: A szegedi eskü és a váradi béke. Adalék az 1444. év eseménytörténetéhez. In: *Uő*: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. (Vál., szerk., a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő.) Budapest, 2003. 198–224. o. Tanulmánya bevezetésében nyíltan leszámol a csak erényekkel rendelkező Hunyadi mítoszával is.

épp úgy, mint legfontosabb győzelmeiért” – írja.⁶⁷ Felhossa kormányzósága sikertelenségét, a Giskra ellen folytatott eredménytelen harcait. Hívei szerint vereségei természetesen árulások következményei voltak. A nándorfehérvári győzelem szerintük korábbi sikereiből következett.⁶⁸ Természetesen Engel nézete is tényeken alapul. Hunyadi valóban elvesztette a várnai és a rigómezei csatát, és nem tudta legyőzni Jan Giskrát. A negatív vélemény terjed. Valaki így jellemezte a nándorfehérvári győzőt: „A sorsdöntő csatáit sorra elvesztő Hunyadi Jánost”⁶⁹ Az ügy tanulságos. Ugyanazon közismert tényekből épp úgy felrajzolható egy pozitív, mint egy negatív Hunyadi-kép. Pontosabb képet egyrészt a sikerei és kudarcai egybevetéséből, másrészt Nándorfehérvár hatásából alkothatunk.

Az 1442. évi téli és az 1443–1444. évi ún. hosszú hadjárat sikerei egy kiváló szervező hadvezért mutatnak, aki képes jelentős sereget kiállítva, azt kedvezőtlen körülmények közt több ezer kilométeres úton vezetve, eredményeket elérni. Más kérdés, hogy ezzel nem szerzett vissza török kézre került területeket, csatát pedig csak télen nyert, amikor nem állt szemben a teljes oszmán sereggel. Ugyanez a szervezőképesség, valamint a sereg előre nyomulásának sikeres végrehajtása mutatkozott meg a Rigómezőre vezető úton. A zűrzavaros belpolitikai helyzet ellenére jelentős sereget vezetett a távoli Koszovóba. Ott azonban – nem úgy, mint 1443 végén – lényegében a teljes török haderővel került szembe. Nándorfehérváron végül sikerült megvernie a szultáni sereget. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy itt nem két szemben álló sereg szabályos ütközete zajlott le, mint Várnánál és Rigómezőnél, hanem egy egész napi sikertelen roham után elfáradt ellenséget lepték meg – parancs ellenére – a keresztések, Hunyadi pedig felismerve a helyzetet, támadásával szétverte a megzavarodott ellenséget.

Hunyadi háborúi azt bizonyítják, hogy még egy hozzá hasonló tehetségű nagy hadvezér is – mert azt nem tagadhatjuk, hogy a nándorfehérvári győző az volt – csak akkor tudott eredményt elérni az Oszmán Birodalommal szemben (még ha az jóval gyengébb is volt, mint fél évszázaddal később), amikor nem a teljes török hadsereggel csapott össze, azaz október és március közt.⁷⁰ A csatavesztések érthetőek voltak. Még egy, később is érvényesülő tétel mutatható ki: az ellátási nehézségek a magyar csapatokat csak augusztustól engedték felhasználni. A nándorfehérvári szinte véletlen győzelem azonban elérte azt, hogy a török hosszabb ideig nem vállalkozott közvetlenül Magyarország megtámadására. Mátyás király tanult apja példájából, és támadó hadjáratok helyett inkább a végvárrendszer kiépítésére törekedett. Negatív hatása Nándorfehérvárnak a nyugati keresztések eredménytelen szereplése volt, ami megakadályozta újabb külföldi önkéntesek Magyarországra jövését, ezért azonban nem Hunyadi volt a felelős.

---

⁶⁷ Engel: János Hunyadi. i. m. 119. o.: „In fact, he was responsible for the most serious military defeats as well as the most important victories in the history of fifteenth-century Hungary.”

⁶⁸ Uo. 119–121. o.

⁶⁹ Fodor: A szultán... i. m. 182. o.

⁷⁰ Vö. Halil Inalcik: The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600. London, 1995. 114. o.

András Kubinyi

FROM NÁNDORFEHÉRVÁR TO MOHÁCS

Questions and Consequences

Summary

On the 550th anniversary of János Hunyadi's victory over Sultan Mehmed II at Nándorfehérvár (today Belgrade, Serbia) on 22 July 1456, academician András Kubinyi looks for the answers to questions concerning the siege of Nándorfehérvár and its consequences. There are few events in Hungarian history that are being mentioned by as many sources as Hunyadi's triumph. In spite of that, several questions concerning the siege remain unanswered and political aspects have often influenced its evaluation, too. One of the questions is why did Sultan Suleiman I manage to take Hungary's most important border castle 65 years after the defeat of his grandfather, the Ottoman sultan, outside the walls of Nándorfehérvár. The fall of the mediaeval Hungarian state in 1526 at Mohács was partly a consequence of the loss of Nándorfehérvár to the Ottomans in 1521.

Among the issues regarding the victory at Nándorfehérvár, the first one concerns the strength of the opposing armies. According to the calculations of the author, the garrison under the command of Mihály Szilágyi and János Geszti inside the castle of Nándorfehérvár did not number more than 2000. Hunyadi's troops can be estimated at less than 10 000, while the strength of the crusaders is put between 20–30 000 people by the special literature, which is exaggerated in the author's opinion. Concerning the number of the Ottoman troops, the author accepts the conservative estimate of 60–70 000 people.

Another issue discussed by the author is the evaluation of the crusade, i.e. the military significance of the peasant crusaders. Among the Hungarian crusaders of St. John of Capestrano, there were warriors properly equipped with crossbows and harquebus, as well as men armed with cudgels, swords and bows only. This must have been the reason why Hunyadi did not let the crusaders intervene at the start. Despite the above, it was the action of this mixed crowd that eventually led to victory. After withstanding the long siege, it was the attack launched against the exhausted Ottoman troops that caused confusion in the enemy's camp. It reveals the military talent of the Hungarian commander-in-chief that he realised the opportunity in time and led his troops to victory in the end. Thus, the triumph at Nándorfehérvár is owed to both Hunyadi and the crusaders led by St. John of Capestrano.

In the study, the author also deals with the issues of organisation and supply, which prevented the continuation of the war, and examines the evaluation of János Hunyadi.

In Hungarian public opinion and historiography, Hunyadi had been considered an outstandingly positive character of Hungarian history from the middle of the 15th century, both as a soldier and a politician. Recent historical works, however, seem to present a somewhat more negative view of him.

According to the author, Hunyadi's campaigns prove that he was a talented and great commander. Nevertheless, when fighting against the Ottoman Empire, which was much weaker at that time than half a century later, he only succeeded when he did not have to confront the entire Ottoman army, i.e. between October and March. As a result of the rather chance victory at Nándorfehérvár, however, the Ottomans did not directly attack Hungary for a long time. King Matthias followed his father's example and instead of launching offensives, he strived to complete the system of border castles. As for the negative consequences of the siege of Nándorfehérvár, the failure of the western crusaders put a stop to the coming of foreign volunteers to Hungary, but that was not Hunyadi's responsibility.

András Kubinyi

DE NÁNDORFEHÉRVÁR À MOHÁCS

Questions et conséquences

Résumé

A l'occasion du 550e anniversaire de la victoire du 22 juillet 1456 à Nándorfehérvár remportée par János Hunyadi sur le sultan Mehmet II, l'académicien András Kubinyi cherche les réponses à des questions relatives à la bataille et à ses conséquences. La victoire de Hunyadi compte parmi les événements les mieux documentés de l'histoire hongroise. Néanmoins de nombreuses questions sont restées ouvertes et des critères politiques ont aussi souvent influencé l'appréciation portée sur la bataille. Pourquoi le sultan Soleman a-t-il réussi à prendre le plus important château fort situé aux confins du pays 65 ans après la défaite de son grand-père à Nándorfehérvár ? Cela donne à réfléchir. La chute de l'État hongrois médiéval à Mohács en 1526 était certainement une des conséquences de la prise de Nándorfehérvár en 1521.

La première question qui se pose au sujet de la victoire à Nándorfehérvár concerne les effectifs des troupes des deux camps. Selon les calculs de l'auteur, dans le château fort de Nándorfehérvár il n'y aurait eu que quelque deux mille soldats armés sous le commandement des deux capitaines, Mihály Szilágyi et János Geszti. L'effectif de l'armée de Hunyadi est estimé à moins de 10 000 soldats. La littérature spécialisée parle de 20 à 30 milles croisés, mais l'auteur trouve ce chiffre exagéré. Quant à l'effectif de l'armée du sultan, l'auteur accepte l'estimation prudente qui parle de 60 à 70 milles de soldats.

L'autre problématique traitée par l'auteur porte sur la croisade et l'importance des croisés paysans. Parmi les croisés hongrois de Kapisztrán, certains étaient équipés d'arquebuses et d'arbalètes, alors que d'autres n'avaient que des gourdins, des épées et des arcs. Aussi Hunyadi a-t-il d'abord interdit aux croisés d'intervenir. Mais au final, c'est l'action menée par cette masse disparate qui a conduit à la victoire. Épuisés par leur long siège repoussé, les Turcs ont été désorientés par l'attaque. Preuve de son talent militaire, le commandant en chef a réagi à temps, ce qui lui a permis de gagner la bataille grâce à l'intervention de ses troupes. Par conséquent, la victoire à Nándorfehérvár est due tout autant aux croisés sous les ordres de Kapisztrán qu'à Hunyadi.

Par la suite, avant d'évaluer le rôle de János Hunyadi, l'auteur traitera les problèmes d'organisation et d'approvisionnement qui ont empêché la poursuite de la guerre.

Dès le milieu du XVe siècle, l'opinion publique et l'historiographie hongroises avaient un avis très positif sur Hunyadi à la fois en sa qualité de militaire et d'homme politique. Il semble cependant que son image est devenue plus négative dans la littérature spécialisée récente.

Selon Kubinyi, les guerres menées par Hunyadi prouvent que le commandant victorieux à Nándorfehérvár était un grand chef d'armée de talent. Toutefois il pouvait gagner contre l'Empire Ottoman – certes beaucoup moins fort que cinquante années plus tard – seulement entre octobre et mars lorsqu'il n'était pas opposé à toute l'armée turque. La victoire quasi fortuite à Nándorfehérvár a épargné à la Hongrie les attaques turques pour une longue période. Le roi Mathias n'a pas suivi l'exemple de son père : au lieu de mener des campagnes et des attaques, il a préféré encourager la construction de châteaux forts aux confins du pays. L'intervention sans succès des croisés occidentaux à Nándorfehérvár avait un impact négatif, car elle a empêché la venue en Hongrie d'autres volontaires étrangers, mais Hunyadi ne peut en être tenu pour responsable.

VON NÁNDORFEHÉRVÁR BIS MOHÁCS

Fragen und Konsequenzen

Resümee

András Kubinyi, Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, sucht zum 550. Jahrestag des Sieges von János Hunyadi gegen Sultan Mehmet II. am 22. Juli 1456 bei Nándorfehérvár (heute Belgrad) Antwort auf die Fragen bezüglich der Schlacht und deren Konsequenzen. In der ungarischen Geschichte gibt es nur wenige Tatsachen, über die so viele Quellen erhalten geblieben sind, wie über den Triumph von Hunyadi. Trotzdem gibt es noch zahlreiche Fragezeichen. Zudem ergaben sich in der Bewertung der Schlacht oft auch politische Aspekte. Es regt zum Nachdenken an, warum es 65 Jahre nach der Niederlage des türkischen Sultans unter den Mauern von Nándorfehérvár seinem Enkel, Sultan Süleyman, gelungen ist, die wichtigste Grenzburg des Landes einzunehmen. Der Niedergang des mittelalterlichen ungarischen Staates im Jahre 1526 bei Mohács (Mohatsch) war zum Teil sicherlich eine Konsequenz des Falles von Nándorfehérvár im Jahre 1521.

Die erste Frage bezüglich des Triumphes von Nándorfehérvár ist die Stärke der einander gegenüber stehenden Truppen. Den Berechnungen des Verfassers zufolge befanden sich in der Burg von Nándorfehérvár, das unter dem Kommando zweier Burgvogte – Mihály Szilágyi und János Geszti – stand, wahrscheinlich lediglich 2000 Bewaffnete. Das Heer von Hunyadi kann auf weniger als 10 000 Mann geschätzt werden. Demgegenüber bewegt sich die Stärke der Kreuzritter in der Fachliteratur zwischen 20–30 000 Mann, aber der Verfasser hält dies für übertrieben. Bezüglich der Stärke des Sultanheeres hält er die vorsichtiger Schätzung von 60–70 000 für richtig.

Der zweite, vom Verfasser untersuchte Fragenkomplex ist die Bewertung des Kreuzzuges, sowie die militärische Bedeutung der Bauernsoldaten des Kreuzzuges. Im ungarischen Kreuzheer des italienischen Mönches Giovanni da Capistrano befanden sich zwar gut bewaffnete, über Armbrüste, Hakenbüchsen verfügende Soldaten, aber auch lediglich mit Knüppeln, Schwertern und Bogen in den Kampf Ziehende. Dies war wohl der Grund dafür, weshalb Hunyadi dem Kreuzheer zuerst den Eingriff verbot. Trotzdem war es die Aktion dieser bunt zusammengewürfelten Truppe, die den Sieg einbrachte: der Angriff auf die nach der langen Belagerung müde gewordenen Türken verwirrte nämlich den Feind. Das militärische Talent des ungarischen Heerführers zeigt, dass er die Situation rechtzeitig erkannt hatte und mit dem Eingriff seiner Truppen schließlich den Sieg erlangte. Deshalb ist der Sieg von Nándorfehérvár ebenso gut Hunyadi selbst zu verdanken, wie dem von da Capistrano angeführten Kreuzheer.

Im Anschluss daran beschäftigt sich der Verfasser mit denjenigen Organisations- und Versorgungsproblemen, die die Fortführung des Krieges hinderten. Schließlich kommt er auf die Bewertung von János Hunyadi zu sprechen.

Das ungarische allgemeine Bewusstsein und die Geschichtsschreibung hielt Hunyadi ab der Mitte des 15. Jahrhunderts für eine herausragend positive Figur der ungarischen Geschichte – sowohl als Soldat, als auch als Politiker. In der neueren Geschichtsfachliteratur scheint sich jedoch ein negativeres Bild herauszukristallisieren.

Kubinyi zufolge beweisen die Kriege von Hunyadi, dass der Sieger von Nándorfehérvár ein talentierter, großer Heerführer war, aber gegen das Osmanische Reich – das damals noch viel schwächer war, als ein halbes Jahrhundert später – nur dann Ergebnisse erzielen konnte, als er nicht dem gesamten türkischen Heer gegenüberstand, das heißt zwischen Oktober und März. Der fast schon zufällige Triumph von Nándorfehérvár hatte jedoch zum Ergebnis, dass die Türken direkter Weise eine längere Zeit lang keine Anstalten machten, Ungarn anzugreifen. König Matthias lernte aus dem Beispiel seines Vaters und strebte anstelle der Angriffsfeldzüge eher danach, das Grenzburgensystem auszubauen. Eine negative Folge von Nándorfehérvár war das erfolglose Auftreten der westlichen Kreuzritter, das verhinderte, dass weitere ausländische Freiwillige nach Ungarn kommen. Dafür jedoch war nicht Hunyadi verantwortlich.

ОТ НАНДОРФЕХРВАРА ДО МОХАЧА

Вопросы и следствия

Резюме

По случаю годовщины победы, одержанной 550 лет тому назад 22 июля 1456 года над султаном Мехмедом при Нандорфехерваре, академик Андраш Кубиньи изыскивает ответ на вопросы, связанные с этой битвой и ее последствиями. В венгерской истории сохранилось мало источников об этом событии, как о победе Хуньади. Несмотря на это остался ряд вопросительных знаков, в оценке битвы часто возникают также и политические аспекты. Наводит на размышления и вопрос о том, почему, спустя 65 лет после поражения, понесенного под стенами Нандорфехервара, внуку султана Сулейману удалось овладеть самой важной оконечной крепостью страны. Поражение, понесенное венгерским государством при Мохаче в 1526 году, наверняка, было следствием падения крепости Нандорфехервар в 1521 году.

Среди вопросов, возникающих в связи с победой при Нандорфехерваре, одним из первых является вопрос о численности противостоявших друг другу войск. По расчетам автора статьи в крепости Нандорфехервар под командованием двух комендантов крепости Силадьи Михая и Гести Яноша, по всей вероятности, находилось всего 2000 бойцов. Войско Хуньади можно оценить примерно в менее 10 000 человек, тогда как численность крестоносцев в специальной литературе колеблется от 20 000 до 30 000 человек, хотя эту цифру исследователь считает завышенной. Относительно численности войска султана он принимает более осторожную оценку в 60–70 000 человек.

Вторая группа вопросов, рассматриваемых исследователем, — это оценка войны крестоносцев, а также значения крестоносцев-крестьян. Среди венгерских крестоносцев Капистрана находились как хорошо вооруженные арбалетами, ружьями с бородками, и просто тяжелыми дубинками, саблями и стрелами. По всей вероятности Хуньади именно по этой причине не позволил крестоносцам вступить в бой. На несмотря на это в конечном итоге именно наступление этой беспорядочной массы непрофессионально вооруженных людей привело к победе венгров. Наступление уставших после отбитой длительной осады турок, правда, привело в замешательство противника. Полководческие способности венгерского военачальника доказывает то, что он во-время оценил обстановку, и поведя свои войска в сражение, в итоге одержал победу. Поэтому победа при Нандорфехерваре была одержана как благодаря Хуньади, так и крестоносцам, возглавляемым Капистраном.

Затем автор рассматривает проблемы организации и снабжения войск, которые затрудняли боевые действия венгров. Историк дает также оценку действиям Яноша Хуньади.

Янош Хуньади получил в народном сознании и в венгерской истории оценку высоко положительного исторического деятеля, как полководца, так и политика. В новейшей историографической литературе начала как бы вырисовываться более негативная картина.

Войны Хуньади, по мнению Кубиньи, свидетельствуют о том, что одержавший победу под Нандорфехерваром Хуньади был талантливым, великим полководцем, однако одержать победу над Османской империей, которая в то время была гораздо слабее, чем спустя полвека, смог лишь тогда, когда ему противостояла турецкая армия лишь разрозненно, то есть в период между октябрём и мартом. Однако, можно сказать почти случайная победа при Нандорфехерваре имела следствием то, что турки в результате этой победы долгое время не решались наступать на Венгрию. Король Матяш извлек уроки из военных действий своего отца и вместо проведения наступательных военных кампаний стремился укреплять систему своих оконечных крепостей. Отрицательным воздействием битвы при Нандорфехерваре было безрезультатное выступление западных крестоносцев, что воспрепятствовало приходу в Венгрию новых иностранных добровольцев, но за это Хуньади не был в ответственности.

FELHÍVÁS

A Magyar Hadtörténészek Nemzeti Bizottsága közzé teszi, hogy a

NEMZETKÖZI HADTÖRTÉNETI BIZOTTSÁG

következő,

33. KONFERENCIÁJA

„RÉGIÓK, REGIONÁLIS SZERVEZETEK ÉS
KATONAI ERŐVISZONYOK”

címmel

A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁGBAN, FOKVÁROSBAN

kerül megrendezése

2007. AUGUSZTUS 12–18. KÖZÖTT

The congress theme could be divided into a number of sub-themes,
which includes the following:

Regions, regional organisations and military power in historical perspective.

Regions, military power and military intervention during the Cold War.

Regional security co-operation and peacekeeping.

Regional alliances.

Creation, operation and maintenance of regional and multi-national forces.

Threats regional security and regional conflicts since the end of the Cold War.

Regional conflicts and international coalitions.

Special panels:

Support of Warsaw Pact countries to liberation struggles.

The literature of proxy wars.

Jelentkezni

2007. MÁRCIUS 1-JÉIG

a Magyar Hadtörténészek Nemzeti Bizottságánál
a Hadtörténeti Intézet titkárságán lehet
(1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.)

a német, angol vagy francia nyelvű, 20 percet meg nem haladó előadás
tartalmi összefoglalásával és önéletrajzzal.

A konferenciáról további információk a

www.cihm.ac.za

honlapon található.